

Георги Чочев

УЧЕНИЕТО НА СВ. АТАНАСИЙ АЛЕКСАНДРИЙСКИ ЗА СВЕТИЯ ДУХ

Abstract: *Georgi Chochev, St. Athanasius of Alexandria's Teaching on the Holy Spirit.*

The current paper focuses on the pneumatological teachings of Athanasius of Alexandria, as shown in his epistles to Bishop Serapion. According to St. Athanasius, the Holy Spirit is consubstantial with the Father and the Son, playing an important role in the unity of man and God. The divinity of the Spirit is testified by the Holy Scriptures, as well as by the Sacrament of Baptism. The teachings of St. Athanasius on the Holy Spirit have a key role in Orthodox pneumatology.

Keywords: *Athanasius of Alexandria, Holy Spirit, Serapion, Holy Trinity, Arianism*

Една от най-важните и същевременно, и най-малко изследвани теми в богословието на св. Атанасий е пневматологичната. Той я разгръща в пълнота в трактата си до епископ Серапион, който е изложен във вид на три писма, написани в периода 358–359 г. Причината, поради която св. Атанасий написва тези писма, е въпросът на епископа относно природата и достойнството на Св. Духа. Арианите предизвикали брожения, като учили, че Св. Дух е висш ангел и не е единосъщен на Отца и Сина.

На тези възгледи на арианите се противопоставя св. Атанасий Александрийски. В трите си писма до епископ Серапион той разглежда божественото достойнство на Светия Дух в контекста на христологията. Той започва защитата на Духа, като утвърждава божествеността на Сина, след което доказва и достойнството на Св. Дух: „Това е добра причина, когато говорим или пишем за Сина на първо място, така че чрез нашето знание за Сина можем да имаме

истинско знание и за Духа“¹.

За Александрийския епископ Духът има същото достойнство и същност, както и другите две лица на Троицата: „Той е Бог, така както и Синът е Бог... Духът е този, който обновява и дарява хората с ново раждане, раждане свисше“². Той е вечен и несътворен – Творец на света: „Когато се споменава, че светът е сътворен от Отца, в сътворяването се включва и Неговото Слово, както и Духът, Който е в Сина. Ако е определено, че Синът е в Отца, то и Духът не е извън Словото. Защото има една благодат от Отца, която се осъществява чрез Сина в Св. Дух и там има една божествена природа и един Бог, Който е над всички, чрез всички и във всичко“³.

За божественото достойнство на Св. Дух свидетелства както Св. Писание, така и Св. Кръщение. Ако Духът не е Бог, то и кръщението ни би било недействително. Той е този, Който ни прави участници в Божествения живот, Той е този, Който освещава човека, Той е Този, Който разкрива на човек тайните за Сина, Той е този, Който подготвя човешката душа за получаването на Божествената благодат: „Благодатта и дарът са дадени в Св. Троица: от Отца, чрез Сина в Св. Дух. По същият начин, по който ни се дава благодатта от Отца чрез Сина, така че общението в дара няма да е възможно, ако не е в Св. Дух....“⁴. Св. Дух не е просто свойство на Бога, нито висш ангел, както учели арианите, но Той е този, Който обдарява и обгръща творението с живот. Това е причината, поради която се нарича и Животворящ. Непреодолимата граница и пропаст между творението и Твореца бива преодоляна чрез благодатното действие на Духа. Посредническата дейност на Духа между Твореца и творението разкрива Неговата другост. Този факт е доказателство за божествеността на третото лице на Троицата. Нашият живот в Бога може да съществува само и единствено чрез даровете на Духа⁵.

Съединявайки се с Него чрез тези дарове, ние се съединяваме и със Сина, а по този начин и с Отца. Чрез Св. Дух е възможно обожението в Христа и единението ни с Бог: „че ние пребъдваме в Него и

¹M. del Cogliano, & A. Radde-Gallwitz, *Work on the Spirit. Serap.* 2.10.2, New York, 2011.

²Срв. пак там. *Serap.* 1.22.

³Пак там. *Serap.* 1.14.

⁴Пак там. *Serap.* 1, 30.

⁵Пак там. *Serap.* 1.23–24.

Той в нас, узнаваме от това, дето ни е дал от Своя Дух“ (1 Йоан 4:13).

За да докаже единосьщието на Св. Дух и Сина, св. Атанасий нарича третото лице на Св. Троица Дух на Сина и енергия на Сина. От друга страна като назовава Духа енергия на Сина, св. Атанасий разкрива Неговата роля за въплъщението на Сина. Ако Той не е Бог, то тогава не би могъл да съдейства за извършването на тази божествена и домостроителна тайна за нашето спасение.

В контекста на въплъщението св. отец прави аналогия между Христово изпращане в света от името на Бог Отец и идването на Духа в името на Сина. Така както Синът е изпратен от Отец и Го прославя: „Аз Те прославих на земята, свърших делото, що Ми бе дал да изпълня“ (Йн.17:4), така и Духът прославя Сина, в чието име идва в света: „Той Мене ще прослави, защото от Моето ще вземе и ще ви възвести“ (Йн. 16:14). Това пратеничество на Духа също е доказателство за това, че Духът е Творец, а не творение. Св. отец нарича Духът и образ на Сина, защото, както водата от чешмата е от реката и източникът на сиянието е светлината, така и „Синът е в Духа, като Негов образ“¹, така както Отец е в Сина.

Св. Дух е този, чрез Когото Отец стана любящ баща, а Синът възлюбен Син. Чрез Духа Отец произнася Своето Слово, като по този начин Той успява да говори на света, а Сина дари с красноречие. За св. Атанасий всичко това свидетелства, че Светата Троица не е монада, а е от вечност Троица. Арианите, като унизяват Св. Дух до твар, било дори и ангел, и отричането божественото Му достойнство, понизяват до твари и другите две лица на Троицата. Немислимо да се пише или говори за едно от Лицата на Троицата, без това да се отнесе и към другите две: „Какво кара нашите опоненти да изказват толкова голяма измислица? Къде в Св. Писание са намерили Духа да се нарича ангел? Трябва да повтора позицията си, която вече казах. Той се нарича „Утешител“ двадесет и шест пъти, „Духът на осиновлението“ – двадесет и седем пъти, „Духът на освещението“ – двадесет и осем пъти, „Духът на Бога“ – двадесет и девет пъти, и „Дух на Христос“ – тридесет пъти. Никъде обаче Той не е наричан "ангел", или "архангел", „или“ служебен дух, каквито са ангелите. Напротив, заедно със Сина Гавраиъл е служел и на Него, когато казва на Мариам: Светият Дух

¹ Пак там. *Serap.* 1.19.

ще дойде върху ти, и силата на Всевишния ще те осени [Лука 1:35]¹.

Пневматологията на св. Атанасий Александрийски има изключително важно значение за православието, защото той пръв пише в защита на божественото достойнство на Духа. През първото и второто хилядолетие св. Отци не развиват пневматологията, те по-скоро се осланят на съществуващата юдейска традиция и античната философия: „В творчеството на апологетите свидетелствата за Духа Свети са свързани предимно с икономийното Му (домостроително) съзерцание. Те го свързват най-вече с учението за Църквата (еклисиологията). Все пак тези свидетелства не са много на брой и темата като цяло не е от особен интерес за тази група автори, тъй като самата епоха и интелектуалната среда, в която те пишат, им налага да развиват най-вече учението за Логоса“². Другият важен принос на пневматологичното учение на св. Атанасий се състои в това, че върху него кападокийците развиват учението си за Св. Дух. По този начин те успяват да се противопоставят на всички еретици, които отричат факта, че Духът е Бог, така като Синът и Отецът имат божествено достойнство.

¹ Пак там. *Serap.* 1.11.2.

² Л. Тенекеджиев, *Утвърждаване на Апостолското предание през II век. Богословската мисъл през първите три века*, София, 2008, с. 133.